

İşgal Kahiresi'nde Bir Çığlık: Muhammed Cibril'in Muhammed Ca'las'ı

A Scream in Occupied Cairo: Muhammad Jibril's Muhammad J alas

Hüseyin YAZICI¹

¹Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Yabancı Diller
Eğitimi Bölüm Başkanı, İstanbul, Türkiye

ORCID: H.Y. 0000-0002-2480-2572

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hüseyin Yazıcı (Prof. Dr.),
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Yabancı Diller
Eğitimi Bölüm Başkanı, İstanbul, Türkiye
E-posta: hyazici@fsm.edu.tr

Başvuru/Submitted: 17.12.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:
07.02.2025

Son Revizyon/Last Revision Received:
13.02.2025

Kabul/Accepted: 14.02.2025

Atıf/Citation: Yazıcı, Hüseyin. "A Scream
in Occupied Cairo: Muhammad Jibril's
Muhammad J alas." *Şarkiyat Mecmuası - Journal of
Oriental Studies* 46 (2025), 121-144.
<https://doi.org/10.26650/jos.1602940>

Öz

Muhammed Cibril, 20. asrın son çeyreğinden itibaren genel olarak Arap edebiyatı özel olarak da Mısır Arap edebiyatında kendisinden söz ettirmeye başlamıştır. Edebiyatını İskenderiye şehrine damga vurmuş bir şahsiyet olarak da tanımlayabileceğimiz Cibril, hem roman hem kısa hikâye alanında önemli eserler kaleme almıştır. Yazdığı bazı eserlerinde -günümüzün de önemli bir sorunu olan- İsrail-Filistin, İsrail-Arap sorunlarının bir tarafı olan Yahudileri sembolize etmiş, hep Filistin halkının yanında yer almış hatta İsrail'i 'başkalarını kendilerinin uydurduğu yalanlara inandırmaya çalışan bir devlet' olarak tarif etmiştir. "Yahudi Mahallesi" adlı hikâyede hassas bir konuya değinilmiş ve işgal Kahire'sinde, Yahudi toplumu tarafından uğradığı haksızlıklar karşısında, işgale uğrayan bir toplumun kendi başına direnişini temsil eden Muhammed Ca'las'ın mücadelesi anlatılmıştır. Çalışmada öncelikle Mısır'da ve diğer dönemlerde Yahudilerin tarihi kısaca ele alınmış, Yahudileri himaye eden İngilizlerin işgalindeki Kahire'ye değinilmiş, böylece hikâyenin tahlilinden önce bir alt zemin oluşturulmuştur. Bu arada işgal Kahire'sinde azınlık ve çoğunluk arasındaki gerilim de değerlendirilmeler arasında yer almıştır. Çalışmada asıl kaynağımız Muhammed Cibril'in Yahudi Mahallesi adlı koleksiyonu ile aynı adı taşıyan "Yahudi Mahallesi" adlı hikâyesidir. Doğu ile Batı arasında sıkışmış olan insanda tabii olarak bir endişe, bir umutsuzluk her zaman hâkim olmuştur. Tahlil ettiğimiz hikâyede de halk; Yahudiler ve çaresiz Mısır hükümeti arasında uzun zamandır süregelen umutsuzluk ve hayal kırıklığı içindeyken etkileyici bir direniş hikâyesini yaşamıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, Yahudi Mahallesi, İnsan Dramı, Muhammed Cibril

ABSTRACT

Muhammad Jibril began to use his name in Arab literature, particularly in Egyptian literature, in the last quarter of the 20th century. He can be described as a prominent figure who left his mark on the city of Alexandria, writing significant works in both the novel and short story genres. In some of his writings, he symbolizes the Jewish involvement in contemporary issues such as the Israeli-Palestinian conflict and the Israeli-Arab dispute, consistently siding with the Palestinians. He even depicts Israel as a state that tries convincing others of the lies it has fabricated. The story of "The Jewish Neighborhood" touches

on a sensitive subject and describes the struggle of Muhammad Jalas, who represents the resistance of an occupied community against the injustices caused by the Jewish community in occupied Cairo. This study briefly examines the historical context of Jews in Egypt and other periods are briefly examined, alongside the role of the British, who protected the Jews during the occupation of Cairo. This provides a foundational foundation for story analysis. The tensions between the minority and majority populations in occupied Cairo are also considered. The primary source for this study is Jibril's collection titled "Jewish Neighborhood," particularly focusing on the eponymous story. Naturally, a sense of anxiety and hopelessness has always dominated the human experience of being caught between East and West. In the story we analyze, the society witnessed an impressive story of resistance in the midst of a long period of despair and frustration between the Jews and the helpless Egyptian government.

Keywords: Arabic Literature, The Jewish Neighborhood, The Drama of Humanity, Muhammad Jibril

EXTENDED ABSTRACT

Muhammad Jibril, who was born in 1938, is an important writer who represents the socio-political life of Egypt through his works. As he wrote many novels and stories, he was also a journalist. Having a high expression aptitude, Taha Hussein, Naguib Mahfouz, and Youssef Idris influenced him. He was also influenced by Westers such as Dostoyevsky, Balzac, Hemingway, and Gabriel Garca Marquez. Alexandria's city plays also played a significant role in shaping his way of thinking. His father's rich library also made significant contributions to the development of the author's intellectual world from childhood. Some of Muhammad Jibril's works have been translated into English, French, German, and Malay, and his works have been studied in the universities of France, Lebanon, and Algeria. He was also nominated for the Nobel Prize by Egyptian intellectuals. It can be easily said that he was one of the best-known intellectuals of Egypt in contemporary history.

His professional life has also influenced his approach to social events, and he has touched on social issues very often in his works. His story namely "Jewish Neighborhood" is also one of his works that covers social issues. This story is included in the collection that was published with the same article. The story is built on the privileges granted to minorities, particularly Jews, and the social deteriorations that arose from these privileges.

The Jews referred to in the Jibril's story have been living in Egypt for a long time. According to the Old Testament, many Jews immigrated to Egypt after the fall of the Kingdom of Judah, and this Jewish migration continued for a long time. The population of Jews who have been in the region for thousands of years varies. According to the 1898 population information, there were 25.200 Jews living in Egypt, with a total population of 10 million. At the time of the 1920s, when Jibril's story takes place, there were totally 75-80 thousand Jews in Egypt. The Jews in Cairo lived in adjacent neighborhoods known as "Harat al-Yahood al-Qarain" and "Harat al-Yahood". The story of Muhammad Jibril occurs in "Harat al-Yahood" (which means Jewish Neighborhood).

Jibril's story occurs during the years of the British occupation and reflects the spirit of the time. Egypt, which was under British occupation during the 1920s, when the story took place, did not gain its full independence until 1952. During the occupation, British rulers exiled Egyptian patriots to Malta and dragged Egyptians into hunger and poverty through false economic policies. Under the British colonists, the Arabic language was repressed and English became the new language. During these years, Jews gained a powerful position, particularly in the commercial area. The Jewish families who benefit from the privileges arising from British colonialism had the opportunity to gain a crucial position in the Egyptian economy compared to their population. In these years, the Jews who benefit from western colonialism gain an important status in Egyptian society, where they lived as a group of minorities.

The main character in Muhammad Jibril's Jewish Neighborhood story, Muhammad Jalas, was deliberately bankrupted by the Jews through various conspiracies while he was running a jewelry store in the 1920s in Egypt. Furthermore, a group of Jewish youngster beat up his son Ali with sticks. After being bankrupted and having his son beaten up, Muhammad Jalas, as a former bully, goes to the Jewish Neighborhood to teach the Jews a lesson so that they would not repeat the same things again. Jalas, the main character of the story, desires that the Jews attack him just like they did with his son. To give them a lesson that they deserve.

The residents of the Jewish Neighborhood have realized the intentions of Jalas and have understood how serious the situation is, so they close up their shops and houses to defend themselves against him. On the other hand, Jalas calls out to his men "*Our intention is just to build an order, not to kill*". After the two sides take precautions, a clash breaks out between Muhammad Jalas and the residents of the neighborhood. During the clash, none of the stores were harmed, nor were any goods stolen, and none of the fallen were harmed. Muhammad Jalas tries to teach Jewish youngsters a lesson by beating them up with the men he brought from his district.

Muhammad Jalas orders not to kill while attempting to establish an order in the Jewish Neighborhood. At this point, through the character of Jalas created by Jibril, it is seen that the act of killing is one of the greatest sins in Islam and Judaism. As a commandment, "*You shall not murder*" from 10 commandments in Judaism is adopted as a principle of the main character of the story while he is struggling against Jews. In the story Jalas used the terms of Judaism while he was fighting against the Jews.

With this story, Muhammad Jibril tried to express the emotions of Egyptian society through the Jalas character he created. An intense reaction can be seen from his tendency toward the neighborhood and his monolog as Muhammad Jalas enters Jewish neighborhoods. The author expresses the disappointment and anger of being treated unfairly in his own land through Jalas' feelings. As a matter of fact, he answered positive when he is asked; "*Can you be seen in your works*". We can clearly see the author's approach to social cases through the way he created his characters in his stories.

Another point that has attracted attention is the desperate and miserable situation of Jamaliyah Police Station, which was the security unit of the Jewish Neighborhood. The police station responsible for the neighborhood's order is not able to fulfill his mission and almost looks for the help of Muhammad Jalas. Not only children but also grownups do not feel safe in the neighborhood. In this part of the story, it is obvious that Jamaliyah Police Station represents the Egyptian Government, which is under British occupation. As a matter of fact, the homeland, which is a source of safety for the nations, cannot provide any safety for either Muhammad Jalas or the police officers working at the Jamaliyah Police Station.

In conclusion, Muhammad Jibril's Jewish Neighborhood story, inspired by the Egypt of the 1920s, has made its place in Egyptian literature as a significant work that reflects the spirit of the time. The psychological state of the Egyptians and, moreover, Arabs against Jewish society created Jalas's experiences as the main character of the story. Wide sociological cases are handled with the character's emotions and monologs and the narrative is built up on these wide social cases in the story of Muhammad Jibril. Therefore, "Jewish Neighborhood" is opening a wide window through the Egypt of 1920s. In this study, Jibril's story of the Jewish Neighborhood is examined by considering the socio-political structure of the period.

Giriş

Mısır'daki Yahudilerin Tarihi

Eski Ahit'e göre¹, MÖ 597'de Yehuda Krallığı yıkıldıktan sonra pek çok Yahudi Mısır'a sığınmış daha sonra da bu göçler uzun bir süre devam etmiştir.² İskenderiye'deki Yahudilerin tarihi, MÖ 332'de Büyük İskender tarafından şehrin kurulmasıyla başlamıştır. Mısır topraklarının Arapların hâkimiyetine geçişi ise İskenderiye Antlaşması'yla (8 Kasım 641) gerçekleşmiştir. Bu antlaşmayla Yahudilerin ikamet ettikleri yerlerde kalmaları garanti altına alınmış, Amr b. el-Âs (ö. 43/664), Mısır'ın fethinden sonra (640) halifeye gönderdiği bir mektupta burada 40.000 kadar Yahudi'nin varlığını teyit etmiştir. Emeviler ve Abbasiler döneminde Mısırlı Yahudilerin akıbetleriyle ilgili elimizde doyurucu bir bilgi mevcut değildir. Karay³ cemaatinin Tolunoğulları döneminde (863-905) genel olarak iyi durumda olduğu söylenmektedir. el-Hâkim bi-Emrillah (ö. 411/1021) hakimiyeti dışındaki zamanda Fatımiler dönemi (969-1169) Yahudiler için olumlu geçmiştir. 555'te (1160) Mısır'ı ziyaret eden Tudelalı Benjamin, buradaki Yahudi cemaatiyle ilgili bazı bilgiler sunmuştur: Benjamin'e göre Kahire'de 2000 kişi, İskenderiye'de 3000 kişi, Feyyûm'da 20 aile; Dimyat'ta 200 kişi; Nil'in doğusundaki Bilbeys'te 300 kişi ve Damira'da 700 Yahudi bulunmaktaydı.

Selahaddin Eyyübî'nin (ö. 589/1193) Haçlılar ile yaptığı savaştan Yahudiler etkilenmemiştir. Memlukler Dönemi (1250-1517) Bahri Hanedanı hâkimiyetinde (1250-1390) Yahudiler, nispeten sessiz ve sakin bir hayat yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'na sığınıp İmparatorluk topraklarında uzun süre hayat sürmüş Yahudiler altın dönemlerini yaşamışlardır.⁴ Öyle ki, İspanya'da ve Portekiz'de başlayan ve Müslümanlara karşı Haçlı Seferi olarak tarihe geçen Rekonkista operasyonunun sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Yahudiler, çok yüksek mevkilere kadar yükselmişlerdir.

1898'de yayınlanan nüfus bilgilerine göre 9.734.405 nüfuslu Mısır'da 25.200 Yahudi bulunmaktaydı. Yahudiler, İngiliz hâkimiyeti ve Kral I. Fuad döneminde de rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Ülkenin ekonomisinde önemli rol oynayan Yahudilere, Avrupa'nın artan zulmünden kaçan Yahudiler de eklenince nüfus 80.000'e varmıştır. Kahire'nin yan yana iki mahallesi olan "Hâretü'l-Yehûdî'l-Karâin"te Karaylar, "Hâretü'l-Yehûd"da (Yahudi Mahallesi)⁵ Rabbînik⁶ Yahudileri yaşamaktaydı.

1 Konu hakkında bk. "Mısır'daki Yahudilerin Tarihi", Erişim 11 Temmuz 2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1s%C4%B1r%27daki_Yahudilerin_tarihi.

2 Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (İstanbul: İsam Yayınları, 2010), 29-33; Nuh Arslantaş, *Mısır'da Türkler, Araplar ve Yahudiler* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015)

3 Milâdî VIII. yüzyılda Irak'ta doğan ve Tanah'ı dinî hükümlerin yegâne kaynağı olarak kabul eden yahudi mezhebi. Bkz: Mustafa Sinanoğlu, "Karâilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.2 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 424-426.

4 Gürkan, *Yahudilik*, 34-39; Günay Seferova, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yahudilerin Altın Çağı", *XVIII. Türk Tarihi Kongresi III. Cilt*, (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 563-576.

5 Tahlil ettiğimiz hikâyenin de adı bu ismi taşımaktadır.

6 Rabbînik Yahudileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: David Kraemer, *Rabbînic Judaism: Space and Place* (Routledge, 2016).

Aslında bireysel anlamda Yahudiler, Mısır milliyetçiliği konusunda önemli roller üstlenmişlerdir. Kahire Sefarad⁷ cemaati lideri René Kattavi, 1935'te “*Mısır vatanımızdır, Arapça dilimizdir.*” sloganıyla yola çıkan Mısır Yahudi Gençliği Derneği'nin kuruluşunu desteklemiştir. Siyonist hareketin hemen hemen her yerde olduğu gibi Mısır'da da temsilcileri bulunmuştur. Mesela; Karay Yahudi uzmanı Murad Beh Farag (ö.1956) aynı zamanda bir Mısır milliyetçisi ve Siyonist'ti. “Anavatanım Mısır, Doğduğum Yer” isimli şiirinde Mısır'a sadakatini anlatırken al-Kudsıyyât isimli kitabında Yahudilerin bir devlete sahip olma hakkını savunmuştur. el-Kudsıyyât (Jerusalemica, 1923) belki de Siyonizmi savunan Arapça yazılmış en gözde eserdir. Bu dönemde yaşadığı bilinen bir başka Mısır Yahudisi de İngilizlerin ülkeden çıkarılmasını savunan vatansever Mısır milliyetçisi Yakup Sanû'dur (ö.1912). Bir başka maruf Yahudi ise Mısır Komünist Partisi'nin nüvesini oluşturan Mısır Millî Kurtuluş Hareketi'nin kurucusu Henri Curiel'di (ö.1978). Curiel, İsrail ile FKÖ arasındaki gayriresmî iletişimde önemli bir rol üstlenmiştir.

1937'de Mısır hükümeti, başta Suriyeli, Yunan, İtalyan ve Ermenilerin sahip olduğu diplomatik dokunulmazlıkları kaldırmış ve bu durumdan tabii olarak Yahudiler de etkilenmiştir. Diğer taraftan 1936-1939 arası Filistin'deki Arap-İsrail çatışmalarının medyada sıkça yer alması ve Nazi Almanya'sının kendinden söz ettirmesi Mısır toplumu içindeki Yahudilerin keyfini kaçırmıştır. 1940'larda durum kötüleşmiş ve 1942'den sonra zaman zaman pogromlar⁸ yaşanmıştır. Filistin'in taksimi ve İsrail'in kuruluşu yaklaştıkça Mısır'da huzursuzluk artmaya başlamıştır. 1948'de İsrail'in kurulmasıyla Mısırlı Yahudiler de etkilenmeye başlamıştır. Cemal Abdünnasır'ı gözden düşürmek ve muhtemelen Moşe Şaret'in (ö.1965) Mısır ile yaptığı gizli görüşmeleri bozmak için İsrail, sabotaj düzenleyip Batılı hedefleri bombalamıştır. Yahudilere olan güveni sarsan bu olayın ardından 1954'te Lavon Davası⁹ görülmüş ve Davacı Fuat al-Digvi davada şunları söylemiştir:¹⁰

“*Mısır Yahudileri aramızda yaşıyor ve onlar Mısır'ın oğullarıdır. Mısır, oğulları arasında gerek Müslüman olsun gerek Hristiyan gerekse Yahudi ayırım yapmaz. Savunmacılar Mısır'da yaşayan Yahudilerdir. Mısır'ın oğulları olmalarına rağmen Mısır'a karşı suç işlemişlerdir.*”

23 Kasım 1956'da Süveyş Krizi'nde İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından işgal edilen Mısır, bir bildiri yayınlayıp “*Bütün Yahudiler Siyonist'tir ve devletin düşmanlarıdır.*” demiş ve onları kovma sözü vermiştir. Bunun üzerine yaklaşık 25.000 Yahudi, Avrupa'ya, ABD'ye,

7 Yahudi-Roma savaşlarından sonra zorunlu göç ile Kuzey Afrika üzerinden İberya yarımadasına yerleşen ve 1492'de, Elhamra Kararnamesi ile İspanya'dan çıkartılan Yahudi toplumuna verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: “Aşkenaz ve Sefarad Yahudileri Kimlerdir”, Erişim 24 Ağustos 2024, <https://www.turkyahudileri.com/content-page.php?lang=tr&page=askenaz-ve-sefarad-yahudileri-kimlerdir&category=>; “Sefarad Yahudileri Kimdir?”, Erişim 24 Ağustos 2024, <https://www.kampustenevar.com/kategori-kultur-ve-sanat/sefarad-yahudileri-kimdir>; Julia Philips Cohen, *Osmanlılaşmak: Modern Çağda Sefarad Yahudileri ve İmparatorluk Yurttaşlığı*, çev: Feyyaz Şahin (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017).

8 Etnik veya dinî bir gruba karşı gerçekleştirilen, yerel yönetimlerin yürüttüğü, onayladığı veya sessiz kaldığı saldırılar.

9 Lavon olayı, 1954 yazında Mısır'da gerçekleştirilen başarısız bir İsrail operasyonu. Ayrıntılı bilgi için bkz: “Lavon Affair”, Erişim 29 Eylül 2024, .

10 “Mısır'daki Yahudilerin Tarihi”, Erişim 29 Eylül 2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1s%C4%B1r'daki_Yahudilerin_tarihi

Güney Amerika'ya ve İsrail'e göç etmiştir. 1967'deki savaşın ardından da pek çok Yahudi ülkeyi terk etmiştir. Bugün Mısır'da 100 civarında Yahudi'nin yaşadığı söylenmektedir. Ayrıca Mısır toplumunda ve medyasında Yahudi karşıtı duyguların hâkim olduğunu da ifade edelim.

Hikâyemizin de geçtiği 1920'li yıllarda Mısır'da Yahudi sayısının 75 ila 80 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. Nüfus, Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından artan ticaret imkânları sebebiyle yükselişe geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı topraklarda yaşayan Yahudiler, Mısır'ın ana şehirlerine yerleşip modern cemaatin ticari ve kültürel elit tabakasına girmişlerdir.

İngilizlerin İşgal Mısır'ı/Kahire'si

Berlin Konferansı'nın¹¹ ardından, 1878 Temmuz ayında imzalanan Berlin Antlaşması, Rusya'nın elde ettiği kazanımları sınırlandırmıştır. Böylece Balkan coğrafyası Birleşik Krallık, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Fransa'nın talepleri üzerine yeniden bir şekil kazanmıştır. Diğer taraftan, Birleşik Krallık, Rusya'dan gelebilecek olumsuz gelişmelere karşı Akdeniz ticareti ve Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamak üzere Mısır'ı işgal hazırlıklarına başlamıştır.

Bu arada Mısır'da huzursuzluk ve gerilim hem Mısırlılar hem de yabancılar nezdinde tırmanmaya devam etmiştir. Bu nedenle burada yaşayan Avrupalılar dışarıdan silah tedarik etme yoluna gitmişlerdir. İngiltere ve Fransa, gemilerini İskenderiye Kalesi önlerinde demirlemek suretiyle Mısırlıları işgal konusunda adeta paniğe sevk etmiştir. 11 Haziran 1882 senesinde Maltalı bir tüccarın Mısırlı bir hamalı öldürmesi üzerine Mısırlılar galeyana gelmiş, yabancıların dükkanları yağmalanmış ve böylece sokak çatışmaları başlamıştır. İngiliz ve İtalyan konsoloslarının da ölmesini önemli bir sebep olarak değerlendiren İngilizler, işgale haklılık kazandırmaya odaklanmıştır.¹² Çok geçmeden 11 Temmuz 1882'de İskenderiye bombalanmış; Birleşik Krallık, 20 Ağustos 1882'de önce Port Said'e asker çıkarmış, 15 Eylül 1882'de de Kahire'ye girerek Mısır'ı tamamen hâkimiyeti altına almıştır.¹³

Mısır, İngilizler tarafından âdeta bir koloni olarak kullanılmış, Müslümanları amelelik işlerinde kullanma kararı almıştır. İngilizlerin uyguladığı yanlış ekonomik politikalar yüzünden Mısır halkı açlık ve sefalet içinde yaşamıştır. İngiliz işgali sırasında yurtdışı eğitim bursları bir süre kesintiye uğramış¹⁴, Diller Okulu kapatılmış, Arapça geri plana itilerek eğitimde İngilizceye ağırlık verilmiştir. Vatan Partisi, İngilizleri oldukça rahatsız etmiş ve İngilizler, bir anlamda kendilerinin güdümünde Ahmed Lütfi es-Seyyid'in (ö.1963) önderliğinde Ümmet Partisi'nin kurulmasına sessiz kalmıştır. Ümmet Partisi'nin İngilizlerle hep barışık olması parti ile ilgili başka bir söz söylemeye mahal vermemiştir.

11 Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 516-517.

12 "Maltız Olayı", Erişim 1 Aralık 2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/Malt%C4%B1z_Olay%C4%B1.

13 "Maltız Olayı", Erişim 15 Temmuz 2024, [14 Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı 1914-1944*, \(Ankara, Hece Yayınları, 1997\) 25-41.](https://tr.wikipedia.org/wiki/Malt%C4%B1z_Olay%C4%B1#:~:text=11%20Temmuz%201882'de%20%C4%B0skenderiye,M%C4%B1s%C4%B1r'%C4%B1%20filen%20i%C5%9Fgal%20etti;Fatih%20Özçelik%20ve%20Mustafa%20Öztürk,%20'İngiltere'nin%20Mısır'ı%20işgali%20ve%20'Taçsız%20Hükümdar',%20Lord%20Cromer'in%20Mısır%20İdaresi%20(Eylül%201883-Mart%201909)'>https://tr.wikipedia.org/wiki/Malt%C4%B1z_Olay%C4%B1#:~:text=11%20Temmuz%201882'de%20%C4%B0skenderiye,M%C4%B1s%C4%B1r'%C4%B1%20filen%20i%C5%9Fgal%20etti;Fatih%20Özçelik%20ve%20Mustafa%20Öztürk,%20'İngiltere'nin%20Mısır'ı%20işgali%20ve%20'Taçsız%20Hükümdar',%20Lord%20Cromer'in%20Mısır%20İdaresi%20(Eylül%201883-Mart%201909)”, <i>Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>, 31/1 (Ocak 2021), s. 477-494.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Mısır'da ve özellikle de başkent Kahire'de İngilizlerin, vatanseverlerin tepkisine yol açan uygulamalarından birisi de şuydu:¹⁵ 1906 senesinde Dinşevay olayında İngilizlerin kurduğu mahkemenin başında yer alan Butrus Ğâlî (ö.1910), vatansever Mısırlılar hakkında idam kararları, müebbet hapisler ve daha da onur kırıcı olan halkın huzurunda kırbaç cezaları vermiştir. 1919 senesinde Sa'd Zağlul'un Malta'ya sürgüne gönderilmesi ülkede geniş çaplı ayaklanmalara sebebiyet vermiş, bunun üzerine birçok yer tahrip edilmiş ve Kahire dünyadan tamamen izole bir vaziyete gelmiştir. Tüm bu gelişmelerden sonra 1923 yılında pek çok hakkı içeren bir anayasa yürürlüğe girmiştir. Mısır tam özgürlüğünü ancak 1952'de alabilmiştir.

Yabancıların Mısır'da buldukları süre içinde Batı fikirleri ve Batı'nın yaşam biçimi buralara sirayet etmiş, açtıkları özel okullara sayısı her yıl artan Mısırlı öğrenci devam etmiştir. Ahlaki değerlerde büyük bozulmalar yaşanmıştır. Diğer taraftan İngilizler uçaklarla Mısırlılara bombalar yağdırarak onları terbiye etmeye çalışmış ancak sonunda hayal kırıklığına uğramıştır.

Muhammed Cibrîl'in Kısaca Hayatı

Muhammed Cibrîl¹⁶, 1 Ocak 1938 tarihinde İskenderiye'de doğmuştur. Babası hem muhasebecilik hem tercümanlık alanında çalışmıştır. Cibrîl, ilk okuma deneyimlerinde babasının kütüphanesinden çokça yararlanmıştı. Bu durum, onun edebiyata olan sevgisinin asıl sebebi olarak değerlendirilmiştir. İş hayatına ise 1959 yılında gazeteci Ahmet Rüşdi Sâlih (ö.1980) ile birlikte Cumhuriyet gazetesinde¹⁷ editör olarak başlamış daha sonra el-Mesâ gazetesinde¹⁸ çalışmıştır.

Ocak 1967'den Temmuz 1968'e kadar "Sosyal Reform" adlı, daha çok kültürel konulara ağırlık veren aylık derginin yayın yönetmenliğini üstlenmiştir. Arap Medya Araştırmaları Merkezinde nüfus, kalkınma ve yeniden yapılandırma konularında uzman olarak görev almıştır. Umman'da yayınlanan el-Vatan gazetesinde¹⁹ 9 yıl boyunca yayın yönetmenliği yapmıştır. Bir ara el-Mesâ gazetesinin kültür bölümünün başkanlığını deruhte etmiştir. Muhammed Cibrîl hakkında yayımlanan kitapların sayısı 13'e ulaşmıştır. Bazı kısa öyküleri Mısır'ın el-Ehrâm gazetesinin²⁰ Cuma Edebiyatı ekinde yayımlanmıştır.

Yazarın eserleri ile ilgili olarak Sorbonne, Lübnan ve Cezayir Üniversitelerinde çalışmalar yapılmıştır. Cibrîl, Mısırlı Yazarlar Birliği, Edebiyatçılar Derneği, Hikâye Kulübü, Mısır

15 "القصة الكاملة لحادثة دنشواي.. جبروت الإنجليز في المنوفية"، Erişim 3 Aralık 2024, <https://akhbarelyou.com/news/newdetails/3861501/1/%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B5%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9-%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AF%D8%AB%D8%A9-%D8%AF%D9%86-D8%B4%D9%88%D8%A7%D9%8A-%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%88%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%86%D8%AC%D9%84>.

16 "الروائي المصري محمد جبريل لـ الزمان"، Erişim 6 Temmuz 2024, <https://www.azzaman.com/%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D8%A6%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B1%D9%8A-%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86/>.

17 1954 senesinde Kahire'de tesis edilen devlete ait günlük bir gazete.

18 Mısır Kahire'de 1956 senesinde tesis edilen ilk akşam gazetesi.

19 Umman Sultanlığında 1971 senesinde çıkan günlük siyasi bir gazetedir.

20 1876 senesinde Kahire'de kurulan Mısır'ın en çok tirajlı günlük gazetesidir.

Gazeteciler Sendikası ve Arap Gazeteciler Birliği üyesidir. Yurtdışı ve yurtiçinde seminer, konferans ve kültürel etkinliklere katılmış, bazı eserleri de ödüle layık görülmüştür. Şöyle ki: Devlet Teşvik Ödülü (1975), Birinci Sınıf Bilim, Sanat ve Edebiyat Nişanı (1976) ve Devlet Takdir Ödülü (2020) almıştır. Eserlerinden bazıları İngilizce, Fransızca, Almanca ve Malaycaya çevrilmiştir. Yazar ve eleştirmen Zeynep el-Assâl (1955-) ile evli olup ilk eşinden Emel ve Velid adında iki çocuğu bulunmaktadır. Bazı Mısırlı entelektüeller tarafından Nobel Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

Yazarın bazı roman ve hikâyeleri aşağıdaki gibidir:

Roman: *el-Esvâr* (Kahire 1972), *Îmâmu âhiri 'z-zemân* (Kahire 1984), *Min evrâkı Ebi 'l-Tayyib el-Mütenebbî* (Kahire 1988), *Kâdi 'l-bihâr yenzilü 'l-bahr* (Kahire 1989), *es-Suhbe* (Kahire 1990), *Kal'atü 'l-cebel* (Kahire 1991), *en-Nazar ile 'l-esfel* (Kahire 1992), *el-Halîc* (1993), *Îtirâfâtu seyyidi 'l-karye* (Kahire 1994), *Ve Zehratü 's-sabâh* (Kahire 1995), *el-Hayâtü sânîye* (İskenderiye 1999), *el-Minâu 'ş-şarkıyye* (Kahire 2000), *Bûhu 'l-esrâr* (Kahire 2000), *Necm vahîd fi 'l-ufk* (Kahire 2001), *Zemânu 'l-vasl* (Kahire 2002), *Hikâyâtü 'l-fusûli 'l-erbaa* (Kahire 2004), *Ricâlü 'l-z-zill* (2005), *Mevâsim li 'l-hanîn* (2006).

Hikâyeleri: *Tilke 'l-lahza min hayâti 'l-âlem* (1970), *În 'ikâsâtü 'l-eyyâmi 'l-asîbe* (1981), *Hikâyât ve hevâmiş min hayâti 'i-mübtelî* (Kahire 1996), *Sûku 'l-îd* (Kahire 1997), *Înfirâcetü 'l-bâb* (Kahire 1997), *Hâretü 'l-Yehûd* (Kahire 1999), *Risâletü 's-sehmi 'l-lezî lâ yuhtiu* (Kahire 2000) ve *Mâlâ nerâhu* (2006). Muhammed Cibrîl'in başka alanlarda da eserleri mevcuttur.²¹

Muhammed Cibrîl'in Edebî Kişiliği

Muhammed Cibrîl²², birçok roman ve hikâye kaleme almış, bir taraftan da gazetecilik mesleği ile ilgilenmiştir. Bugün özelde Mısır'da genelde de Arap dünyasında önemli romancılar arasında yer almaktadır. Hem romanlarında hem hikâyelerinde edebiyatçıların da ortak görüşü olarak yüksek bir anlatım kabiliyetine sahiptir. Eserlerinde okuyucularına edebî bir yolculuk yaptırarak onları gerçekle buluşturmaya çalışır. *el-Esvâr* adlı romanında okuyucuda güzellik, merhamet ve hüznün duygularını uyandırır; sevinçte, kederde, umut ve arzuda yalnızlık ve dayanışma hissini yaşatır. Yine eserlerinde iç ve dış dünyadaki insanla diyalog kurmayı yeğler. Yazmış olduğu eserler okurlar tarafından büyük bir kabul görmüştür.²³

Hayat hikâyesine bakıldığında gazetecilik alanında da başarılı bir performans sergilemiştir. Genelde eserlerinde esin kaynağının İskenderiye olduğu görülmektedir. Muhammed Cibrîl'de yazarlık hayatının başlarında Taha Hüseyin'in önemli ölçüde bir tesiri hissedilmektedir. Daha sonra Mısır'ın önemli edebî şahsiyetlerinden olan Tefik el-Hakîm, Necîb Mahfûz, Abdülkadir el-Mâzinî, Abdülhalîm Abdullah, Yusuf eş-Şârûnî ve Yusuf İdrîs'ten etkilenmiştir. Batı'dan

21 Eserlerinin bir listesi için bkz: "الروائي محمد جبريل", Erişim 11 Haziran 2024, <https://www.nabee-awarf.com/vb/archive/index.php/t-2711.html>.

22 Bkz. "Muhammed Cibrîl ve âlemu 'l-Kasasî", *Kitâbu Esvât* 3, (Zakâzîk: Minerva, 1982). Edebî kişiliği için bkz: "الأباء المؤسسون للثبوية يقتحمون السينما", Erişim 18 Temmuz 2024, <https://www.azzaman.com/%D8%A7%D9%84>.

23 Edebî kişiliği için bkz: "الأباء المؤسسون للثبوية يقتحمون السينما", Erişim 18 Temmuz 2024

ise Dostoyevski, Zola, Balzac, Hemingway, Gabriel Garcia Marquez gibi şahsiyetler yazarın yararlandığı kişiler arasında yer almaktadır.

İfade edildiği gibi İskenderiye, yazarın edebî kişiliğini oluşturmada, bilgi birikiminde ve yaşam tarzında önemli izler bırakmıştır. Yazar İskenderiye'yi tek bir medeniyet olarak algılamamakta; burayı Firavun, Helenistik, Kıptî ve İslâm medeniyetinin bir panoraması olarak görmektedir. Babasına ait, içinde İtalyanca, Almanca, Yunanca ve Türkçe de olmak üzere farklı dillerde yazılmış kitaplardan oluşan zengin bir kütüphanenin varlığı yazarın edebî kişiliği üzerinde önemli bir etkiye sebep olmuştur. Yazarın eserlerinde siyasi, sosyal, kültürel, dinî, felsefi, tarihi ve estetik yönden bakış açıları bulmak mümkündür.

Yahudi Mahallesi Adlı Hikâyenin Özeti

Muhammed Ca'las, kısa boylu ve herkesin dikkatini çekecek şekilde sağlıklı görünen bir karakterdir. Bir gün Yahudi Mahallesi'nin²⁴ tam ortasından yürürken mahalle sakinleri onu tanır; çekindikleri için bazıları ona selam verir, bazıları onu davet eder ve bazıları da ondan yüz çevirir. Hikâyede, daha önce yaşanan bazı olaylardan dolayı Ca'las, mahalle sakinlerinin kendisine sataşmalarını ister ve bu ruh hali ile yoluna devam eder. Bütün hedefi kendisine sataşılması halinde uzun bir süredir biriktirdiği öfkesini boşaltmaktır. Muhammed Ca'las'ın oğlu Ali, daha önce Yahudi Mahallesi'nin çocukları tarafından suçsuz yere feci bir şekilde dövülmüştür. Oğlunun dövülmesi hadisesi, babayı patlamak üzere olan bir bomba haline getirir. Ca'las, Yahudi Mahallesi'nde yaşayan Yahudilerin burada yaşadıkları gerçeğini kabul etmekte ama mahalleye sahip olmadıklarını düşünmektedir. Bu nedenle intikam alabilmek için kendince bazı planlar tasarlar. Hedefine ulaşabilmek üzere mahallenin Yahudi gençlerine kalıcı bir ders vermek için arkadaşlarını toplar ve mahalleye gider. Ca'las ve arkadaşları, sokakları kapatarak Yahudi gençlere saldırır. Bu saldırıda asla dükkânlara ve evlere zarar verilmez, sadece gençlere dayak atılır. Bu hareketiyle de Muhammed Ca'las, Yahudilere bir mesaj vermek ister. Ca'las, daha önce birçok Mısır'ın hayatını kaybettiği 1919 ayaklanmasında İngilizlere karşı da mücadele etmiştir.

Hikâyede Ca'las'ın 1920'lerin sonlarında öldüğü belirtilir. Evde yalınayak yürürken ayağına çivi batar ve kangren olmaması için bacağına kesilmesi gerektiği söylenir ancak Ca'las bu durumu kabul etmez.

Yahudi Mahallesi Adlı Hikâyenin Tahlili

Yahudi Mahallesi adlı hikâyedeki olayların gerçekleştiği yıllarda Mısır, İngilizlerin işgali altındadır. İşgal altında yaşamının insan psikolojisi üzerindeki etkileri oldukça büyüktür.²⁵

24 Yahudi Mahallesi, Kahire'de Muski Caddesi'ne yakın bir semtte bulunur ve şu anda Cemaliye ilçesine bağlıdır. Burası yaklaşık 360 sokak ve ara sokağı içeren büyük bir mahalledir. Mahalle, Rabbani Yahudileri için bir bölge ve Karait Yahudileri için bir bölge olmak üzere iki bölgeye ayrılmıştır. Bu mahalle, Yahudi sakinleriyle ünlüydü ancak şimdilerde burada Yahudi bulunmamaktadır. Mahallede sadece Yahudiler değil, aynı zamanda çok sayıda Müslüman ve Hristiyan da yaşıyordu.

25 Mehmet Törenek, *Türk Romanında İşgal İstanbul'u* (İstanbul, Kitabevi Yayınları,2002); "İşgal ve Travma: Mütareke Yıllarında İstanbul'da Hayat", Erişim 13 Temmuz 2024, <https://www.magmadergisi.com/turkiye->

Şöyle ki: İnsan, vatanında yabancı olduğunun hissine kapılır. İşgal, insanda derin travmalara neden olur, toplum nezdinde çöküntülere sebebiyet verir. İşgal döneminde aşağılık kompleksi yaygınlaşır, toplumsal yapıda ahlaki bozulmalar ortaya çıkar. Gelenek ve göreneklere aykırı eğlence merkezleri açılır ve toplum ahlaki dejenerasyona uğrar. Hayata yön verenler, vatanın asıl sahipleri değil işgalciler olur. Bir başka deyişle Kemal Tahir'in *Esir Şehir* üçlemesinin ilk kitabı olan *Esir Şehrin İnsanları* romanına ad olduğu üzere işgal altında yaşayanlar, esir şehrin insanları haline gelir.

Esir Şehrin İnsanları romanının olayları 1920-1922 yılları arasında İngiliz işgalindeki İstanbul'da geçer. Burada ifade ettiğimiz konu olan Yahudi Mahallesi'ndeki olaylar da 1920'li yıllarda İngilizlerin işgalindeki Kahire'de cereyan eder. Yine bir başka deyişle Necip Fazıl'ın Sakarya Türküsü'nde yer alan "Vicdan azabına eş, kayna kayna Sakarya/ Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!"²⁶ dizelerinde olduğu gibi insan öz yurdunda garip düşer, hiçbir toplumsal sınıftan olmaz, her türlü haklardan yoksun kalır ve ayak takımından sayılır.

Mısır'da kısa hikâye alanında geçiş sürecinin önemli şahsiyetlerinden birisi olan Şihâte Ubeyd'in (ö.1961) *Ders mü'lim* (Üzücü Bir Ders) adlı öyküsü, yabancı orduların işgal ettiği yerlerdeki suistimallerinden ve ahlaki değerleri yozlaştırmasından bahseder.²⁷ Bu duruma azınlıkların işgalcilerden aldıkları güçle ortaya koydukları taşkınlıkları da eklemek gerekmektedir. Mesela,²⁸ İstanbul işgal altındayken Rumlar ve Ermeniler, asıl tebaadan olmadıkları bu şehirde kendilerini güçlü kılacak bir çabanın içine girerek işgal güçleriyle iş birliğine kalkışmış, kendilerine yeni işler bulmuş, yeni hâkimiyet alanları oluşturmaya başlamışlardır. Ele aldığımız hikâyemizde de durum hemen hemen aynıdır. Burada da azınlıklar ülkenin asıl sahipleriymiş gibi korunmuşlardır.

Bu hikâye minör edebiyat için verilebilecek en önemli çalışmalardan birisidir. Her ne kadar minör ve majör edebiyat şimdiki kadar tam olarak açıklığa kavuşmasa da bu durum bu iki kavramı çalışmalarımızda örnek vermemize engel değildir. Minör edebiyat²⁹, yeni bir dilin yaratımı değildir. Ama bir dilin yeniden yaratımıdır: "Minör edebiyat, minör bir dilin edebiyatı değil, daha ziyade, bir azınlığın majör bir dilde yaptığı edebiyattır." Minör olan, azınlığın, azınlık olma halinin duyarlılığından gelmez, ama azınlık olma halinin dilsel bir duyarlılığından gelir. Kiralık bir evde oturan bir insan nasıl özgür değilse işgal altında yaşayanlar da özgür değildir. Minör edebiyat bir varoluş meselesidir. Varoluşun içi de ancak mutlulukla doldurulabilir.

Hikâyenin geçtiği yıllarda Yahudiler, her yerde olduğu gibi özellikle ticari alanda, hep önde olma gibi bir çabanın içine girmişlerdir. Nitekim 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar birçok Yahudi ailesi ve Mısırlı Yahudi şahsiyet; Mısır'ın ekonomik, mali,

tarihi/ısgal-ve-travma-mutareke-yillarında-istanbulda-hayat.

26 "Sakarya Türküsü", 28 Temmuz 2024, https://www.siiir.gen.tr/siir/n/necip_fazil_kisakurek/sakarya_turkusu.htm.

27 Şihâte Ubeyd, *Ders Mu'lim* (Kahire: ed-Dâru'l-Kavmiyye, 1964) 7.

28 Törenek, *Türk Romanında İşgal İstanbul'u*, 60.

29 "Deleuze, Minör Edebiyat ve Üslup Sorunu", Erişim 10 Eylül 2024, <https://birikimdergisi.com/guncel/9214/deleuze-minor-edebiyat-ve-ustlup-sorunu>.

ticari ve sanayi alanlarında büyük rol oynamışlardır.³⁰ Bu ailelerin çoğu, 19. yüzyıl boyunca Mısır'a göç eden ve yabancı imtiyazlardan yararlanmak için yabancı koruma altına giren Sefarad Yahudileri³¹ idi. Bu imtiyazlar, Britanya sömürgeciliği döneminde azınlıkların Mısır ekonomisinde nüfuslarına göre daha büyük bir yer edinmelerine imkân tanımıştır. Yahudiler, Batı sömürgeciliği ile bağlantılı işlevsel topluluklar olarak hareket etmişlerdir. Aynı rolü Yunanlılar gibi diğer Avrupa toplulukları da üstlenmiştir.

Yahudi Mahallesi adlı hikâyenin içinde bulunduğu yine aynı adla anılan Yahudi Mahallesi adlı koleksiyon³² genel olarak işgal altındaki Mısır insanını, bilinçli bir insan olmaya, uyanık olmaya, dikkatli ve tedbirli olmaya, en önemlisi de direnişe geçmeye ve asla teslim olmamaya bir çağrı taşımaktadır.³³ İşgal karşıtı bir direnişin sembolü olan bu eserde mesela “Enfüşi Mahallesi'nde Olağanüstü Bir Olay” adlı hikâyede³⁴ mahalleyi ele geçiren sülün sürülerinden bahsedilmektedir. “Tufan” adlı hikâye³⁵ ise şehirlere gelen devasa efsanevi bir yaratığı bertaraf etmede halkın başarısız olmasını işlemektedir. Bilindiği üzere, Desiderius Erasmus, insanın kendini gerçekleştirme, en önemlisi de insanın kendini ifade etmesi konusunda “delilik”in bir imkân olduğunu söyler. Cibril'in hikâyesinde de delilik adeta bu bağlamda ele alınır. Kaldı ki Cibril de “*Direnişten vazgeçmek –her şeye rağmen- deliliğe giden yoldur.*” ifadesiyle³⁶ adeta kahramanlarının düşüncelerine katılmaktadır. Buna da bir anlamda Erasmus'un *Deliliğe Övgü* adlı kitabında vurguladığı gibi delilik bir var olma halidir, bir direniş halidir, denilebilir.

Elbette Cibril'in bu çağrısının arkasında bir sebep bulunmaktadır ki o da şudur: Yahudiler, pusuya yatmışlardır. Mısırlıların/Arapların anlaşmazlıklarından ve sessiz duruşlarından yararlanarak içlerine kadar sızılmaktadırlar. En önemlisi Yahudiler asıl darbeyi vurmak için son ânı sabırsızca beklemektedir. Adalet Ağaoğlu'nun “Sessizliğin İlk Sesi” adlı bir hikâyesi vardır.³⁷ Hikâyenin değerlendirmesini yapan Ömer Lekesiz çözümlemesinin sonunda şöyle bir sonuca varmıştır:³⁸ “*Anı*” ya yaslanan anlatımların çoğunda olduğu gibi “*Sessizliğin İlk Sesi*”nde de *genelleşememek, çok özel kalmak gibi bir kusurun ortaya çıktığını belirtmeliyiz. Bunun dışında kurgusuyla, diliyle, hüznünlü atmosferiyle tadılası, tat alınası bir öykü “Sessizliğin İlk Sesi.*

“Canına tak demek veya etmek” sözünü sıkça kullanırız. Anlamı şudur: Meydana gelen bir durum veya olay karşısında artık daha fazla sabredememek, bıkkınlık gelmesi ya da canına yetmek. Hikâyemizde de canına tak etmiş Muhammed Ca'las, Yahudi Mahallesi'nin tam da ortasından daha önce yaşanmış bir durumun, bir anlamda sessizliğin, ilk sesi olma işaretlerini

30 “دور الجماعات اليهودية الاقتصادية في مصر في العصر الحديث”, Erişim 12 Temmuz 2024, <https://www.alhesn.net/play/9658>.

31 Sefaradlar; İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşayan Yahudiler ve onların soyundan gelenlere verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: “Sefarad Yahudileri Kimdir?”, 13 Temmuz 2024, <https://www.kampustenevar.com/kategori-kultur-ve-sanat/sefarad-yahudileri-kimdir>.

32 “الكتب”, Erişim 29 Ağustos 2024, <https://www.hindawi.org/books/94081614>.

33 “الموضوع: الروائي محمد جبريل”, Erişim 13 Temmuz 2024, <https://omferas.com/vb/t13067-3/>.

34 Muhammed Cibril, *Hâretü'l-Yehûd* (Müntedâ Mektebeti'l-İskenderiyye), 5-8.

35 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 9-15.

36 “الكتب”, Erişim 29 Ağustos 2024, <https://www.hindawi.org/books/94081614>.

37 Adalet Ağaoğlu, *Sessizliğin Sesi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1978), 177-189.

38 Ömer Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 4* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001), 415.

vererek yürümektedir. Burada hikâyenin önemli unsurlarından biri Muhammed Ca'las'a Yahudilerin gözüyle bakılmasıdır. “Geçenler ve oturanlar onu tanırdı. Ondan çekindikleri için ya ona selam verir ya misafirlığe davet eder ya da ondan yüz çevirilerdi.”³⁹ cümlesinden anlıyoruz ki Ca'las, onların gözünde sakınılması gereken bir insandır.

Bilindiği gibi⁴⁰ hem hayatın hem de insanların bir dış görünüşü, bir de başlangıçta kolayca anlaşılabilen bir arka plânı vardır. Dış görünüş bize her zaman gerçeği yansıtmaz. Önemli olan bu dış görünüşün arkasında yatan sebepleri ortaya koyabilmektir. Bir anlamda Jean-Paul Sartre'nin ifade ettiği gibi⁴¹ “Bir araştırmannın amacı bir örtüyü kaldırmaktır.” İşte bu sebepleri ortaya çıkarmak o örtünün kaldırılması anlamına gelmektedir. Mehmet Kaplan'ın “Polis romanlarının sevilmemesinin sebebi, ‘dış görünüşten’, adım adım hakikate ulaşılmasıdır.” şeklindeki ifadesi⁴² meseleyi anlaşılır hale getirmektedir.

“Geçenler ve oturanlar onu tanırlardı. Ondan çekindikleri için ya ona selam verir ya misafirlığe davet eder ya da ondan yüz çevirirlerdi.” cümlesi⁴³ hikâyenin bazı yönlerini anlatması bakımından önemlidir. “Ondan yüz çevirilerdi.” ifadesi bir sorunun varlığını göstermektedir. Başlangıç cümlesi bize dış görünüşü anlatmakta ve buradan hareketle okuyucuda arka planın ne olduğu merakını uyandırmaktadır. Yazarın kapı ve balkonlarda bulunan Davud Yıldızı'ndan bahsetmesi; bu yıldızın yayılma, düzen ve çalışma sevgisi gibi kavramları sembolize etmesinden kaynaklanmaktadır.

Okuyucunun karşısında öfke dolu bir karakter bulunmaktadır. Karakter, yürüdüğü sırada mahallelilerin, oğlu Ali'ye sataştıkları gibi kendisine de sataşmalarını arzu etmektedir. Hikâyede iç dünyanın yansıtılması en az karakterin dış dünyası kadar önem arz etmektedir.⁴⁴ Muhammed Ca'las, Yahudi Mahallesi'ne girerken her şeyi göze alarak girmiştir. Ca'las'ta yoğun bir tepkinin varlığı hem yürüyüşünden hem de iç monoloğundan anlaşılabilir.

Burada Muhammed Ca'las'ta gördüğümüz öfkenin arkasında yatan sebebin iki noktada toplandığını görmekteyiz:

1-Muhammed Ca'las'ın oğlu Ali'nin daha önce Yahudi çocukları tarafından dövülmesi,

2-Mücevher dükkânı olan Muhammed Ca'las'ın, uzun bir hazırlık aşamasından sonra çeşitli entrikalarla Yahudiler tarafından iflas ettirilmesi:

“Bir gecede iflas ettirilmişti. Yıllarca hazırlık yapılmış, ertelenmiş çekler ve emanet mallarla bu duruma gelmişti. Sonra da bir anda hepsi üzerine çökmüştü. Mücevher dükkânı en yüksek fiyatı verene satılmıştı.”⁴⁵

Okuyucu olarak anlıyoruz ki Ca'las, oğlu sebepsiz yere dövülerek ayrıca kendisi de kasıtlı olarak iflas ettirilerek bir haksızlığa uğramıştır. İflasın verdiği öfke birikiminin arkasından

39 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 49.

40 Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002), s. 111.

41 Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir*, çev: Bertan Onaran (İstanbul: Can Yayınları, 2011) s. 82.

42 Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, 111.

43 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 49.

44 Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, 105.

45 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 49.

gelen oğlu Ali'nin dövülme olayı, zaten var olan öfkeyi intikam duygusuna çevirmiş ve artık ona göre Yahudilere bir ders vermenin zamanı gelmiş hatta geçmiştir. Esasen bu hikâye, işgal Kahiresi'nde Ca'las'ın Yahudi Mahallesi'nde sahip olduğu mücevher dükkânının iflas etmesiyle/ettirilmesiyle başlayan öfkesini ve intikam arzusunu işlemektedir. Ca'las'a göre Yahudilere öyle bir ders verilmelidir ki bir daha böyle bir eylemi işlemeye cesaret edememeleridir. Ca'las'ın oğlu suçsuzdur. Yahudi çocuklar tarafından Hamîsü'l-Ades Mahallesi'nde sıkıştırılmış, tekme ve sopalarla feci bir şekilde dövülmüştür. Başkarakter Ca'las adeta drama düşmüştür. Zaten Kemal Tahir'in dediği gibi hikâye ve roman drama düşen insanı anlatmaktadır⁴⁶.

Yahudiler, Mısır'da diğer kavimler arasında hem zayıf hem de fakir bir toplum olarak yaşamışlardır⁴⁷. Bu durum, onlara hem aşağılık hem de zayıflık duygusu vermiş ve onlara her an yok olabilecekleri korkusunu aşılamıştır. Tüm bu ve benzeri sebeplerden ötürü varlıklarını çeşitli eylemlerle fark ettirmek için büyük gayret sarf etmişlerdir. Bu durum ileride onlarda bir getto⁴⁸ gerçeği oluşturacaktır. Yahudi Mahallesi denmesinin arkasında yatan sebep de herhalde onların yaşadıkları belirli bir bölgede kendilerini izole etmiş olmalarından kaynaklıdır. Burada ifade edilen getto duygusu ister istemez bazı psikolojik etkileri de beraberinde getirmiştir. Muhammed Ca'las'ın çek vesaire gibi yollarla kasıtlı olarak iflas ettirilmesi Yahudilerin başvurdukları kötülük etme yollarından biri olmuştur.

'Hikâyeye veya koleksiyona neden Yahudi Mahallesi ismi verilmiştir?' diye bir soru aklımıza gelebilir. Herhalde bu sembolik bir anlam taşımış olmalıdır. Koleksiyon tümüyle incelendiği vakit yazarın kitabına bu ismi vermesinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Üzerinde durduğumuz hikâyenin yapısı üç ana eksen üzerine oturtulabilir:

- 1) Hikâyenin asıl kahramanı Muhammed Ca'las'ın tasviri, başına gelenler ve Yahudilerden intikam plânı,
- 2) Mahalledeki emniyet biriminin acınası durumu ve Muhammed Ca'las'ın intikam eylemi için harekete geçip eylemi gerçekleştirmesi,
- 3) Muhammed Ca'las'ın son dönemleri.

Yahudi Mahallesi'nde sadece küçükler değil büyükler de tehdit altında gösterilmektedir. "Artık, büyükler bile sokaklarda yürürken kendilerini güvende hissetmiyorlar." ifadesi⁴⁹ Arapların özgürce davranış biçimlerini sergileyemeyecekleri, huzurlarının bozulacağı ve en önemlisi de hep bir endişe içinde yaşayacakları anlamına gelmektedir.

Cemaliye Polis Karakolu memurlarından Subhi Efendi Mansûr'un Muhammed Ca'las'ın oğlunun dövülme hadisesini dinledikten sonra söylemiş olduğu "Polis memurunun oda

46 Yılmaz Yıldırım, "Kemal Tahir'in Tarih Anlayışı ve Yöntemi", *Kemal Tahir 100 Yaşında* içinde, haz. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2010), 221-230.

47 "المواجهة في قصص «حارة اليهود» لمحمد جبريل", Erişim 20 Temmuz 2024, <https://gate.ahram.org.eg/News/1557512.aspx>.

48 Eskiden, kimi Avrupa ülkelerinde Yahudilerin kendi istekleri, kendi seçimleriyle oturdukları ya da zor yoluyla yerleştirildikleri, bu yüzden de sonunda sinir zayıflamasına varan davranış kalıpları oluşturdukları, kent dışında bir yerleşim alanı. "Irena Sendler'in İnanılmaz Hikayesi: Life in a Jar", Erişim 24 Kasım 2024, <https://gaiadergi.com/irena-sendlerin-inanilmaz-hikayesi-life-in-a-jar/>.

49 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 51.

penceresinden içeri çöp atılmasına ne diyeceksiniz?” ifadesi⁵⁰ Yahudi azınlığın böyle bir eyleme cüret ederken işgalci güçlerle iş birliği içinde oldukları ve onlardan destek buldukları sonucuna bizi götürmektedir. Tıpkı işgal İstanbul’unda olduğu gibi:⁵¹ “Mütarekeyle birlikte, İstanbul’un eski sakinlerinden Rumlar ve Ermeniler, asıl tebaadan olmadıkları bir şehirde kendilerini güçlü kılabacak bir çabanın içine girerek işgal güçleriyle iş birliğine kalkışır; kendilerine yeni işler bulur, yeni hâkimiyet alanları oluşturmaya başlarlar.”

Yine Polis Karakolu memuru Subhi Efendi Mansûr’un “Pencereden bakan ve dükkânların önünde oturanların kahkahaları ne peki?” cümlesi⁵² işgal altındaki bir ülkenin güvenlik güçlerinin içinde bulunduğu durumu anlatması bakımından dikkate değerdir. Polis memuru burada sanki Muhammed Ca’las’tan medet ummaktadır. Bilindiği üzere anne-baba bir çocuk için en güven duyulan varlıklardır. Bir anlamda anne-baba vatandır. Vatan da bir milletin güven kaynağıdır ancak bu hikâyede vatan ne Muhammed Ca’las ne de polis memuru için güven kaynağıdır.

Yazar Muhammed Cibril, aslında belli bir mesajı iletme gayreti içinde olup bu mesajın herkes tarafından iyi idrak edilmesini istemektedir. Bu durum, metindeki şahıs kadrosunun her birinin duygu ve düşüncelerinin ön plana çıkmasından anlaşılmaktadır. Hikâyede ayrıca yazarın umutsuz olduğu satır aralarından sezilmekte; polisin aciziyeti ve karakolun bir anlamda çöplük yerine kullanıldığıının iması durumun oldukça vahim bir noktada olduğunu göstermektedir. Hatta Muhammed Cibril’in koleksiyondaki hikâyelerinin hemen hemen hepsindeki karakterler pasif, zayıf, aşağılanan karakterlerdir. Aslında bu hikâyeye “bu taraf/yaka” ve “öteki taraf/yaka” diye bir isimlendirme de yapabiliriz. Bu taraf, özelde Mısırlılar genelde ise İsrail’e karşı çaresiz kalan Arap ülkeleridir. Öteki taraf ise Yahudiler.

Burada asıl dikkat çeken ya da çekmesi gereken Cemaliye Polis Karakolu’nun Mısır hükümetini sembolize ettiğiidir. Çaresiz, hatta isteksiz bir durumda olan Cemaliye Polis Karakolu yani Mısır hükümeti, bir anlamda ‘Benim elim kolum bağlı; Muhammed Ca’las, sen istediğini yapabilirsin.’ demeye getirmektedir. Çünkü polis, özgür değildir, işgal gücü tarafından kontrol edilmektedir. Polisin olay mahallini incelemek, kanıt toplamak ve hassasiyetleri gözetmek gibi bir görevi bulunmaktadır. Bu hikâyede başlangıçta bir sır gibi görünen Muhammed Ca’las, hikâyeyi okudukça sır olmaktan çıkmakta ve hedefi belli bir varlık haline gelmektedir. Dikkat edilecek olursa hikâyenin ana temalarından birisi de Muhammed Ca’las’ın, polisin sağlayamadığı, adaleti arayışıdır. Hikâyede ayrıca Ca’las’ın ‘kısa boylu, sağlıklı ve dolgun yapılı’ gibi ifadelerle fiziki özelliklerinin tasvir edildiğini görmekteyiz.

İflas ettikten/ettirildikten sonra hayatta kalabilmek için kasa taşıyıcılığı yapmaya başlayan Muhammed Ca’las’a, bir süre sonra Fransız birası reklamında oynaması teklif edilir. Başlangıçta bu teklifi reddeder ancak şirket sorumlularından birinin kendisine bira şişesini sadece tutacağını bira içmeyeceğini söylemesi üzerine ikna olur. Burada dikkatimizi çeken önemli noktalardan

50 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 51.

51 Törenek, *Türk Romanında İşgal İstanbul’u*, 60.

52 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 52.

birisi de Muhammed Ca'las'ın sosyal statü değişimine uğramış olmasıdır. Muhammed Ca'las, hikâyeden de anlaşılacağı üzere Yahudiler tarafından tuzağa düşürülmeden önce üst sosyal statü sınıfında görünmektedir. Bu statü grubundan toplumun dışlanmış veya marjinalleşmiş bir sınıfı kabul edebileceğimiz alt sosyal statüye inmesi tabii olarak onu öncelikle hayal kırıklığına uğratmış sonra da intikam arayışına sokmuştur.

'1920'li yıllarda bir Müslüman, bira reklamında nasıl oynar?' gibi bir soru akla gelebilir. Olaya şu açıdan da bakabiliriz: Türkçemizde zor ve çaresiz bir durumda olan bir kişinin normale göre riskli veya tehlikeli olabilecek bir seçeneği mecburiyetten kabul etmesi anlamına gelen "*Denize düşen yılana sarılır.*" diye bir atasözü bulunmaktadır. Ca'las mecbur kaldığı için böyle bir işe evet demiş olabilir. Şeyh Edebalı, damadı Osman Bey'e nasihat verirken "İyi komutan, savaşırken düşmanlarını çoğaltan değil azaltandır." demiştir. Bu durum Turan Oflazoğlu'nun *Genç Osman* başta olmak üzere tarihî oyunlarında da görülmektedir.

Bilindiği üzere 1914 yılının başına kadar Osmanlı'ya bağlı olan Mısır, 1882 yılında İngilizler tarafından işgal edilmiştir.⁵³ Her ne kadar Mısır aydınları ve yönetimi bağımsızlık gerçekleştir ümidiyle bu işgale destek vermişse de İngilizlerin sert ve acımasız politikası ülkedeki havayı değiştirmiş; 1919 yılında Mısır halkı özgürlük talebiyle ülkenin pek çok meydanında toplanmıştır. İngilizler, bu gelişmeler üzerine halka ateş açmış, birçok Mısırlı hayatını kaybetmiştir. Daha sonra bağımsızlığın kazanılmasında önemli bir adım olan bu devrim gösterilerine hikâyemizin asıl kahramanı Muhammed Ca'las da katılmıştır. Sa'd Za'lül halk arasında yürüdüğü zamanlarda konvoyun önünü açan kendisi olmuştur. Ancak dönemin kabadayılarından sayılan Ca'las, diğer kabadayılar gibi çeteler oluşturmamıştır. Onu, adalet arayışındaki bir figür olarak da tanıtabiliriz.

Hikâyede çeteler son derece önemli addedilmiştir. Şöyle ki: Hükümet çaresiz olduğu için onların hâkimiyetini kabul etmiş hatta kaçırılan ve kaybolan insanları bulabilmek için onlara müracaat etmiştir. Bu dönem Mısır'da kabadayı kültürü devam etmektedir. Kabadayılık bir anlamda kimsesizlikten, sahihsizlikten ve asayişin sarsılmasından doğan bir eylem türüdür. 1900'lü yılların başlarında Mısır'da görülen kabadayılığın bir başka versiyonu Osmanlıda da farklı dönemlerde görülmüştür.

Mehmet Ali'nin kabadayılarından Anter İdris, hâkimiyet alanını kabadayısız olduğunu düşünerek el-Menâsira'ya⁵⁴ kadar genişletmeye çalışmış ve haraç almaya başlamıştır. Zorba bir karakteri sembolize eden Anter İdris'e haktan yana bir tavır alan Muhammed Ca'las karşı çıkmıştır. Hikâyede külhanbeyleri arasında bir çarpışmaya da tanık olmaktadır. Sahne gayet edebî bir üslupla tasvir edilmiştir:⁵⁵

"Ca'las, kabadayımın elinden sopayı aldı. Aldığı darbenin etkisiyle Anter, bacakları titreyerek bir çılgılık attı. Arkasından bir darbe daha aldı. Dev gibi bedeni havada uçtu ve yere

53 "Bir Ülkenin Doğuşu: 1919 Mısır Devrimi", Erişim 21 Temmuz 2024, <https://www.gzt.com/mecra/bir-ulkenin-dogusu-1919-misir-devrimi-3493672>.

54 el-Menâsira köyü, Mısır Arap Cumhuriyeti'ndeki Şarkkiye Valiliği'ndeki Meştûlu's-sûk Merkezi'ne bağlı köylerden biridir.

55 Muhammed Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 54-55.

yığıldı. Ca'las, bu fırsatı değerlendirerek elinde sopa ile Anter'in adamlarının arasına daldı. Onlar da ya yaralı olarak yere düştüler ya da kaçtılar. Pencereleden, cumbalardan ve yarı açık kapılardan zılgıtlar yükseldi.”

Bu olaydan sonra adını diğer mahallelerdeki külhanbeylerinin duyduğu Muhammed Ca'las, her ne kadar kabadayılık yapmasa ve bu işten herhangi bir kazanç sağlamasa da hikâyede ifade edildiği gibi adalet arayan iyi kabadayı örneğini temsil etmektedir. Ca'las, bu olaydan sonra da günlük yaşamını değiştirmeden el-Menâsıra'dan Yahudi Mahallesi'ndeki dükkânına gitmeye devam etmiştir. Zaman zaman Ticaret Kahvehanesine uğrar, burada el-Menâsıra'nın gençleri ile bir araya gelir; onlarla naneli çay içer, eski sanatçıların hikâyelerine kulak verir; zaman zaman onların ifadelerine karşılık başını sallar, şarkılarına eşlik ederdi. Buradan anlıyoruz ki; Muhammed Ca'las toplumla iyi ilişki içindedir ancak 'hangi toplum?' sorusunun cevabı okura bırakılmıştır. Hatta Ca'las'ın sanat yönü de okurun dikkatini çekmektedir. Gençlerle bir araya gelmesi bize Mehmet Kaplan'ın şu sözünü hatırlatmaktadır:⁵⁶ “*Edebî eser, okuyanın dikkat ve alakası ile canlanır.*” Burada da Muhammed Ca'las'ın gençlerle bir araya gelmesi okuyucunun dikkatinden kaçmamaktadır.

Yahudilere ders verme ve mahalleyi disipline etme zamanının geldiğine inanan Ca'las, Abdülazim Herîdî'ye “*Şimdi dükkânını kapat ve arkadaşlarına da dükkânlarını kapatmalarını söyle.*” der. Bunun üzerine⁵⁷ hikâyenin bir diğer karakteri Abdülazim Herîdî'nin “Neden?” diye sormasına⁵⁸ Ca'las'ın verdiği cevap önemlidir: “*Yahudi Mahallesi sakinleriyle aramızda bir hesaplaşma var. O hesabı göreceğim.*”⁵⁹

Yazarın bu ifade şekli; tasavvur ettiklerinde, duygu ve düşüncelerinde başkahramanı ile birlikte olduğunu göstermektedir. Nitekim onun “*İsrail ve İmkânsız Denge*” başlıklı yazısından bir hesaplaşmanın varlığı anlaşılmaktadır.⁶⁰

Hikâyede, dikkat edilirse hem mekân hem de zaman önemlidir. Zaman Mısır için son derece önemli bir dönem olan 1920li yıllardır. Mekân genelde Kahire ve özelde ise bir Yahudi Mahallesi'dir. Muhammed Ca'las'ın hem kendisinin hem de oğlunun başından geçenler okurda bir acıma duygusu uyandırmaktadır. Hatta okurda özellikle Muhammed Ca'las'a karşı bir sempati duygusu kendini hissettirmektedir. Bir diğer ifadeyle okur Muhammed Ca'las ile ilgili olarak empatiden sempatik bakış açısına geçmektedir. Empati; kişinin içinde bulunduğu vaziyeti tahmin edip idrak edebilmektir. Sempati ise bir duyguyu bir diğer kişi için yaşamaktır.⁶¹

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Muhammed Ca'las'ın, Yahudilerle ilgili olan hesabı yalnız göreceğini ifade etmesi üzerine memleketinden bir grup insanı getirdiğini ve bu grubun

56 Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, 12.

57 Cibrîl, *Hâretü'l-Yehûd*, 57.

58 Cibrîl, *Hâretü'l-Yehûd*, 57.

59 Cibrîl, *Hâretü'l-Yehûd*, 57.

60 “الروائي الكبير محمد جبريل يكتب: إسرائيل.. والمعادلة المستحيلة”, Erişim 30 Temmuz 2024, <https://almessa.gomhuriaonline.com/379522>.

61 “Empati ve Sempati”, 22 Temmuz 2024, <https://www.kemalarikan.com/empati-ve-sempati.html>.

Kahire'de bulunan ve Mısır'ın önemli meydanlarından biri sayılan Meydânü'l-Hüseyn'de⁶² toplanacağını anlıyoruz.

Yahudi Mahallesi sakinleri durumun vahametini fark edince dükkân ve evlerini kapatıp kendilerini savunmaya çalışır. İki tarafın da tüm tedbirleri aldıktan sonra Muhammed Ca'las'ın adamlarına sarf ettiği aşağıdaki cümle belki de hikâyenin ana fikri ve en önemli cümlesidir:⁶³ *“Amacımız disiplini sağlamak, öldürmek değil!”*

Burada Muhammed Ca'las, Muhammed Cibril'in “sözünü emanet ettiği”⁶⁴ karakterdir. Diğer bir ifadeyle yazarın anlatış tarzından duygu ve düşüncelerinin Muhammed Ca'las ve Muhammed Herîdî ile aynı olduğunu görürüz. Tıpkı Fûruzan'ın Parasız Yatılı hikâyesinde olduğu gibi.⁶⁵

Nitekim Muhammed Cibril'in kendisine sorulan *“Eserlerinde var mısın?...”* sorusu⁶⁶ üzerine verdiği cevap dikkat çekicidir:⁶⁷ *“Eserlerimde var olduğumu kabul ediyorum. Sadece bir eseri değil eserlerimin çoğunu kastediyorum.”*

Muhammed Cibril, kahramanı Ca'las'a çok önemli bir misyon yüklemiştir. Bu cümle ile biz yani okurlar hem Yahudilere hem de dünyanın egemen güçlerine bir mesaj verildiğini görmekteyiz. “Öldürmek” eylemi hem İslam dininde hem de Yahudilikte ağır müeyyidelerle karşılanmaktadır. İslam'ın emri şöyle: *“Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşattırsa, sanki bütün insanları yaşattırmıştır.”*⁶⁸ Tevrat'a bakacak olursak⁶⁹ orada da şunu görmekteyiz: *“Tek bir kişiyi öldürenin tüm insan ırkını öldürmüş sayılacağını göstermek için tek olarak yaratıldı; oysa tek bir kişinin canını kurtaran, tüm insan ırkını kurtarmış sayılacaktır.”* Diğer taraftan Yahudilikte 10 emirden birisi *“Öldürmeyeceksin.”* emridir.⁷⁰ En büyük günahlar; puta tapmak, “adam öldürmek”, ensest (veya zina) olup bir Yahudi'nin bunları işlemektense ölmeye razı olması gerekmektedir.⁷¹

“Amacımız disiplini sağlamak, öldürmek değil!” cümlesi başta ifade ettiğimiz gibi

62 Kahire'de Hz. Hüseyin Camii'nin bulunduğu meydan

63 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 57.

64 Bu ifade merhum Şerif Aktas'a (ö. 2013) aittir.

65 Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, 317-319.

66 “محمد جبريل: أنا موجود في كل كتاباتي”, Erişim 24 Kasım 2024, <https://alketaba.com/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A7%D8%A8%D8%A7%D8%AA%D9%89/>

67 “الروائي المصري محمد جبريل لـ الزمان”, Erişim 6 Temmuz 2024, <https://www.azzaman.com/%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D8%A6%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B1%D9%8A-%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%84-%D9%84%D9%80-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86/>

68 *Maide*, 5/32.

69 *Mishnah Sanhedrin* 4/5.

70 “Tevrat ve Tevrat'ta Geçen On Emir Işığında Filistin-İsrail Sorunu”, Erişim 22 Temmuz 2024, <https://www.islamiarastirmalar.com/news-comment/tevat-ve-tevat-ta-gecen-on-emir-isiginda-filistin-israil-sorunu-2/>.

71 Hatice Yılmaz, “Yahudilikte Günah Kavramı ve Büyük Günahlar” (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019), 28.

Yahudilerin 1948, 1956, 1967, 1973 yıllarında yaptığı katliamlara ve diğer süper güçlerin katliamlarına da bir mesaj taşımış olmalıdır.

Muhammed Ca'las'ın tüm hazırlıklardan sonra adamlarına hücum emri vermesi adeta bir savaş sahnesini canlandırmaktadır. Yazarın zaman zaman bir ressam hüviyetine bürünerek tasvirler yaptığı da görülmektedir. Savaş sahnesi edebî bir üslupla tasvir edilmiştir. Yazarın canlı ayrıntılarla dikkat çektiği Yahudi Mahallesi hikâyesinde kavga esnasında dükkânlara hasar verilmediği, sergilenen mallara bir zarar gelmediği özellikle vurgulanmıştır:⁷²

“*Dükkânlara zarar gelmedi. Sergilenen mallar çalınmadı.*” denmiş hatta darbeler sonucu düşenlere de asla dokunulmadığı belirtilmiştir:⁷³ “*Düşenlere dokunulmamıştır.*” Bu ifadeler aslında Muhammed Cibrîl'in “sözünü emanet ettiği” Muhammed Ca'las'ın Yahudi milletine bir seslenişidir. Şöyle ki: Hâlbuki sizler böyle değilsiniz.! Sizler merhametsizsiniz.! Sizde yere düşeni tekmelemek bir devlet geleneğidir! Bugün Gazze olaylarında görüldüğü gibi. Burada Cibrîl'in dikkat çekmek istediği Yahudilerde bulunmayan özelliklerdir. Dolayısıyla ‘her hakikat birinin ağzından öğretilir’ gerçeğinden hareketle üzerinde durduğumuz hikâyede de Cibrîl, bir hakikati vurgulamak istemiştir.

Hikâyede esasen Yahudi Mahallesi'ne karşı duyulan bir öfke hatta bir intikamın tezahürünü ayrıca Yahudilerin sinsi planlarını görüyoruz. Bilindiği üzere hikâyeye sanatının en önemli yönlerinden biri, tıpkı ilim ve felsefe gibi görünüşün arkasındaki asıl sebebi bulmaktır.⁷⁴ Bu hikâyede de hikâyenin asıl kahramanı Ca'las'ın kendi bölgesinden getirdiği adamları ile Yahudi Mahallesi'nde Yahudi gençleri dayak yoluyla terbiye etmeye çalışmasının arkasındaki asıl sebep, oğlunun dövülmesi ve kendisinin maksatlı olarak iflas ettirilmesi olsa da bu sebebi doğuran sebebi de bir yazarın ifadesiyle 1973 Yom Kippur (Keffaret Günü) Savaşı'na götürebiliriz. Götürebiliriz çünkü bu savaşta başlangıçta Mısır'ın lehine olan çarpışma kısa sürede aleyhine dönmüştür. Savaşta ne olduğunu şu cümle ile ifade edebiliriz:⁷⁵ “*Savaşın gidişatının değiştiğini anlayan Mısır Cumhurbaşkanı Sedat, 21 Ekim'de Sovyetler Birliği'nin Kahire büyükelçisine İsrail ile ateşkese hazır oldukları mesajını verdi.*”

İşgal altında ve güvenliğin olmadığı yerlerde bırakılan güvenlik boşlukları başkaları tarafından doldurulur. Bu boşlukları dolduran genellikle çetevâri oluşumlardır. Her ne kadar işgal Kahire'sinde ya da işgal İstanbul'unda asayişten başlangıçta işgal altındaki polis sorumlu olsa da bu polisin azınlıklar ve yerli halk arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıklarda kendi soydaşını koruması mümkün değildir. Bu hikâyemizde yukarıda da geçtiği gibi polis memuru meydana gelen olay karşısında “*Ben polis memuruyum. İncelemek, kanıt toplamak ve hassasiyetleri gözetmek zorundayım. Ama sen...*” diye bir ifade kullanmıştır.⁷⁶ Bu ifade

72 Cibrîl, *Hâretü'l-Yehûd*, 59.

73 Cibrîl, *Hâretü'l-Yehûd*, 59.

74 Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, 111.

75 “Arap Ülkeleriyle İsrail'in Son Savaşı: Yom Kipur”, Erişim 24 Temmuz 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-israilin-son-savasi-yom-kippur/1274291>.

76 Cibrîl, *Hâretü'l-Yehûd*, 52.

sorumluluğu karşı tarafa yüklemektir, sorumluluktan mecburi olarak kaçmanın ifadesidir. En önemlisi 'sen istediğini yapabilirsin'in ifadesidir.

İşgal altında, burada da belirttiğimiz gibi, sessizliğin ilk sesi olan Muhammed Ca'las, mahalleyi tabiri caizse hizaya getirdikten sonra süt ürünleri satan bir dükkândan bir sandalye çeker, oturur ve rahat bir nefes çeker. Duvara dayanır ve “*Bir ders verdik... Bundan sonra insanlara zarar veremeyecekler.*” der.⁷⁷ Ancak hikâyenin diğer karakterlerinden ve Muhammed Ca'las'ın arkadaşı Abdülaziz Herîdî'nin vermiş olduğu “*Gerçekten öyle mi zannediyorsun?*” şeklindeki cevap, bir ümitsizliğin açığa vurumudur. Bu soru esasen okura da sorulmuş bir sorudur.

Muhammed Ca'las'ın uğradığı haksızlık esasen Yahudilerin yaptıkları haksızlıklara bir telmihtir. Bir direnç hikâyesi de diyebileceğimiz bu hikâye için şu ifadeyi kullanmamız herhalde isabetli bir anlatım olacaktır: Yahudi Mahallesi, ‘toplumu çeşitli entrikalarla zor duruma düşüren ve tehdit eden Yahudiler’i sembolize etmektedir. Muhammed Ca'las verilen dersin amacına ulaştığına inanmaktadır. Böyle bir hayalin içindedir, idealist davranmaktadır ancak Abdülaziz Herîdî bedbin bir tavır içinde olup bu anlayışa şüphe ile bakmaktadır, mütereddittir. Aslında Muhammed Ca'las'ın göremediği arka planı, Abdülaziz Herîdî görmüştür. Burada şu değerlendirme de yapılabilir: Muhammed Ca'las, İsrail karşısında sürekli yenilen Arap ordularının artık son darbeyi indirdiğine inanan bir karakteri, Abdülaziz Herîdî ise ona bir anlamda itiraz ederek bu konuda umudu kalmayan bir diğer karakteri temsil etmektedir. Felsefeden edebiyata geçen tikelden tümele doğru bir gelişme görülmektedir.

Cevabı okura bırakılan “*Gerçekten öyle mi düşünüyorsun?*” sorusu herhalde hikâyenin asıl karakteri Muhammed Ca'las'ı sinirlendirmiş olmalıdır. Olmalıdır diyoruz çünkü Ca'las “*Ona sorgulayıcı bir şekilde baktı. Dişlerini gıcırdattı; doğru kelimeleri seçmeye çalıştı ve derin bir şekilde içini çekti ve sustu.*” ifadesiyle⁷⁸ hem Ca'las'ın düşündüğünde ısrar ettiğini hem de yazarın burada Ca'las'ın ne söylediğini ya da ne söyleyebileceğini okura bıraktığını anlıyoruz.

Karl Marx tarafından ortaya konan Marksist edebiyat kuramına (Diyalectic) ilişkin görüşlerin en bilinen yanı onun toplumsal yapı olarak da adlandırabileceğimiz altyapıya verdiği özel önemdir. Bu bağlamda onun görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bir tespit yapmak gerekir. Denebilir ki Marx'ın düşünce sisteminde altyapı ya da toplumsal yapı, üstyapıyı yani, hukuk sistemini, ahlakı ve dini de etkileyen bir alandır.⁷⁹ Burada da bize göre alt yapı ve üst yapıyı temsil eden iki karakterle karşı karşıyayız. Muhammed Ca'las mesele bitmiştir mealindeki ifadeleri ile üst yapının bir temsilcisi olarak sağlıklı bir değerlendirme yapamazken, alt yapıyı temsil eden Abdülaziz Herîdî, itirazını bir soru cümlesi ile ortaya koyarak üst yapıyı etkileyen bir karakter olarak karşımıza çıkmıştır.

Yazarın hikâyeyi bitirirken “*Bilginin sınırları ve mahiyeti konusunda araştırmacıyı her türlü mutlak ve nihai bilgi iddiasından sakındıran, bununla birlikte, gerçeğe yakın bilgiler*

77 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 60.

78 Cibril, *Hâretü'l-Yehûd*, 61.

79 “Karl Marx'ta Altyapı-Üstyapı İlişkisi”, Erişim 27 Temmuz 2024, <https://yirmisekiz.net/2018/01/11/karlmars-altyapi-ustyapi/>.

elde edebileceğini savunan bir bilgi teorisi” olarak tanımlanan eleştirel gerçeklik⁸⁰ kuramını dikkate aldığımız görüyoruz. Nazım Hikmet’in Türk Köylüsü adlı şiirin ilk mısraı⁸¹ olan “O, topraktan öğrenip kitapsız bilendir.” ifadesi hikâyenin geçtiği yılları günümüze kadar getirecek olursak alt yapıyı temsil eden karakteri anlatan bir mısra olarak değerlendirilebilir.

Hikâye, Muhammed Ca’las’ın hayatının sonlarına doğru, evde yalınayak yürürken ayağına çivi batması sonucu gelişen olaylarla son bulmuştur. Doktor Ali Paşa İbrahim, Ca’las’ın bacağına kangren olmaması için kesilmesi gerektiğini söylemiş ancak Ca’las eksik bir uzuvla yaşamayı reddetmiş ve 1920’lerin sonlarında ahirete irtihal etmiştir. Okuyucu olarak olarak Ca’las’ın bu tavrını “Ca’las” kelimesinin taşıdığı anlama bağlama hakkımız bulunmaktadır.

Muhammed Cibril’in üslubunu berrak bir üslup olarak niteleyebiliriz. Genellikle kısa ve anlaşılır cümleler kullanarak hikâyenin akıcılığını sağlamıştır. Cibril zaman zaman da duygusal betimlemeler yapmıştır. Özellikle hikâyenin başkarakteri Ca’las’ın dünyasını betimlerken yazar gayet başarılıdır:⁸² “*Mesela; oğlu Ali’ye yaptıkları gibi ona da sataşsalar, meseleyi tek başına çözer, hepsinin hakkından gelir, yıllardır içinde biriken öfkeyi dökerdi.*” Burada Muhammed Cibril’in bir özelliğine daha temas etmek gerekmektedir: Yazar seçtiği karakterlerin isimlerine/soyadlarına hikâyeye bağlantılı olarak özel bir anlam yüklemektedir. Bu da onun hikâye tekniğini çok iyi bildiği anlamına gelmektedir. Ca’las’ın kelime olarak “inatçı, mücadeleci, kavgacı” anlamları hikâyenin başkahramanının hikâye boyunca üstelendiği rolü ile tamamen uyumludur. Esasen yazar bu kelime ile okuyucusuna bir ön sezdirme yapmıştır.

Bu hikâyede Muhammed Cibril’in söylemek istediği herhalde Abdülvehhâb el-Messîrî’nin (ö.2008)⁸³ şu sözü olmalıdır:⁸⁴

‘Eğer Araplar harekete geçmezse, kriz devam edecek ve Arap topraklarının işgali sürecek. Toprak sahiplerinin direndiğini ve haklarını talep ettiğini Yahudi yerleşimcilere (özellikle yerleşimci diyor) hatırlatmazsak işgal sona ermeyecektir.’

Sonuç

Hikâyeden anlaşılıyor ki Muhammed Ca’las, haksızlıklar karşısından duran bir semboldür. Ca’las’ın hikâyesi de diyebileceğimiz bu hikâyeye, 1920’li yılların işgal Kahire’sinde gelişen bireysel bir öfkeden kaynaklanan bir direniş örneğinin edebî bir eserde nasıl işlendiğini ortaya koymuştur. Hikâyenin ana karakteri Muhammed Ca’las’ın oğlunun Yahudilerce dövülmesinden

80 Bayram Karacı, “Eleştirel Gerçekçi Bilgi Teorileri”, *Turkish Academic Research Review* 2/3 (Aralık 2017), 90.

81 “Türk Köylüsü”, Erişim 28 Temmuz 2024, <https://siir.ihya.org/siir-4052.html>.

82 Cibril, *Hâretü’l-Yehûd*, 49.

83 Mısırlı Müslüman bir düşünür ve sosyologdur. 20. yüzyılın en büyük Arap ansiklopedik eserlerinden biri olan “Yahudiler, Yahudilik ve Siyonizm Ansiklopedisi”nin yazarıdır. Bu ansiklopedi, bazılarının göre özel olarak Yahudi olgusuna ve genel olarak Batı modernitesine bilimsel, nesnel ve ansiklopedik bir bakış açısı kazandırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: “عبد الوهاب المسيري”, Erişim 29 Ağustos 2024, https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D8%A8%D8%AF_%D8%A7%D9%84%D9%88%D9%87%D8%A7%D8%A8_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D9%8A%D8%B1%D9%8A.

84 “الروائي الكبير محمد جبريل يكتب: فلسطين..ومعنى المقاومة”, Erişim 29 Ağustos 2024, <https://almessa.gomhuriaonline.com/320148>

sonra kendisinin iflas etmesi/ettirilmesi Yahudilerin ekonomik alanda önemli bir güce sahip olduklarını göstermiştir. Bu hikâye ile ayrıca azınlıkların hâkim güçler tarafından haksız bir şekilde korunmalarının, toplumsal çatışmalara yol açabileceği görülmüştür. Böylesine bir atmosferde emniyet güçlerinin pasivize edilmesi ve toplumsal olaylara müdahale edememesi, toplumsal bir hak arayışına sebebiyet vermiştir. Yazar bize sessizliğin nasıl duyulabilen bir ses haline geldiğine, adaletin olmadığı bir ortamda, insanların derinliklerinde direniş tohumlarının filizleneceğine işaret etmiştir.

Diğer taraftan hikâyede direniş ve mücadele ruhunu canlı tutmak gerektiği ayrıca toplum üzerindeki tehditleriyle sembolize edilen Yahudilere karşı, mutlaka uyanık olmak zorunluluğu tezahür etmiştir. Nasıl ki *Esir Şehrin İnsanları*, sadece İstanbul'da geçen (1920-1922) bir roman değil, bu dönemi anlatmak için yazılmış bir eserse Yahudi Mahallesi adlı hikâyeye de sadece 1920'li yıllarda İngilizlerin işgalindeki Kahire'de geçen bir olayı değil, tüm bir dönemi temsil eden bir eserdir. “Bizim direnişimiz, öldürmek için değil düzeni sağlamak içindir.” ifadesi direnişin şiddetle değil adalet ve düzenin sağlanmasıyla da olabileceğini göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Ağaoğlu, Adalet, *Sessizliğin Sesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1978.
- Arslantaş, Nuh, *Mısır'da Türkler, Araplar ve Yahudiler*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Cibril, Muhammed, *Hâretü'l-Yehûd*. Müntedâ Mektebi'l-İskenderiyye
- Cohen, Julia Philips, *Osmanlılaşmak: Modern Çağda Sefarad Yahudileri ve İmparatorluk Yurttaşlığı*. çev: Feyyaz Şahin. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Er, Rahmi, *Modern Mısır Romanı 1914-1944*. Ankara, Hece Yayınları, 1997.
- Gencer, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992): 516-517.
- Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir*. çev: Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları, 2011.
- Kaplan, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.
- Karcı, Bayram, “Eleştirel Gerçekçi Bilgi Teorileri”, *Turkish Academic Research Review* 2/3, (Aralık 2017): 89-108.
- Kraemer, David, *Rabbinic Judaism: Space and Place*. Routledge, 2016.
- Lekesiz, Ömer, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 4*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.

“Türk Köylüsü”, Erişim 28 Temmuz 2024, <https://siir.ihya.org/siir-4052.html>.

“Mısır'daki Yahudilerin Tarihi”, Erişim 11 Temmuz 2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1s%C4%B1r%27daki_Yahudilerin_tarihi.

“الروائي المصري محمد جبريل لـ الزمان”, Erişim 6 Temmuz 2024, <https://www.azzaman.com/%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D8%A6>

%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B1%D9%8A-%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%84-%D9%84%D9%80-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86/

“الروائي محمد جبريل”, Erişim 11 Haziran 2024, <https://www.nabee-awarf.com/vb/archive/index.php/t-2711.html>.

“الروائي الكبير محمد جبريل يكتب: فلسطين.. ومعنى المقاومة”, Erişim 29 Ağustos 2024, <https://almessa.gomhuriaonline.com/320148>.

“القصة الكاملة لحادثة دنشواي.. جبروت الإنجليز في المنوفية”, Erişim 3 Aralık 2024, <https://akhbarelyom.com/news/newdetails/3861501/1/%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B5%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AF%D8%AB%D8%A9%D8%AF%D9%86%D8%B4%D9%88%D8%A7%D9%8A%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%88%D8%AA%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%86%D8%AC%D9%84>.

%D9%84%D9%82%D8%B5%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%A7%D9%85%D9%84%D8%A9%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AF%D8%AB%D8%A9%D8%AF%D9%86%D8%B4%D9%88%D8%A7%D9%8A%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%88%D8%AA%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%86%D8%AC%D9%84

“الكتب”, Erişim 29 Ağustos 2024, <https://www.hindawi.org/books/94081614>.

“المواجهة في قصص «حارة اليهود» لمحمد جبريل”, Erişim 20 Temmuz 2024, <https://gate.ahram.org.eg/News/1557512.aspx>.

“الموضوع: الروائي محمد جبريل”, Erişim 13 Temmuz 2024, <https://omferas.com/vb/t13067-3/>.

“دور الجماعات اليهودية الاقتصادية في مصر في العصر الحديث”, Erişim 12 Temmuz 2024, <https://www.alhesn.net/play/9658>.

“عبد الوهاب المسيري”, Erişim 29 Ağustos 2024, https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D8%A8%D8%AF_%D8%A7%D9%84%D9%88%D9%87%D8%A7%D8%A8_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D9%8A%D8%B1%D9%8A.

%D8%B9%D8%A8%D8%AF_%D8%A7%D9%84%D9%88%D9%87%D8%A7%D8%A8_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D9%8A%D8%B1%D9%8A

“لأباء المؤسسون للشيوعية يقتحمون السينما”, Erişim 18 Temmuz 2024, <https://www.azzaman.com/%D8%A7%D9%84>.

“!الروائي الكبير محمد جبريل يكتب: إسرائيل.. والمعادلة المستحيلة”, Erişim 30 Temmuz 2024, <https://almessa.gomhuriaonline.com/379522>.

“محمد جبريل: أنا موجود في كل كتاباتي”, Erişim 24 Kasım 2024, <https://alketaba.com/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%AC%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%84-%D8%A3%D9%86%D8%A7-%D9%85%D9%88%D8%AC%D9%88%D8%AF-%D9%81%D9%89-%D9%83%D9%84-%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8%D8%A7%D8%AA%D9%89/>.